

Vlk ve slovanském bájesloví

Jiří Mačuda

U starých Slovanů se zvířata těšila mnohem větší úctě než je tomu dnes mezi jejich současnými potomky. Byla často vnímána jako projev tajemného světa duchů i lidských duší beroucích na sebe zvířecí podobu. Určitá zvířata byla dokonce prokazatelně zasvěcena jednotlivým božstvům. Tuto úctu ke zvířatům však nemůžeme srovnávat s totemismem některých přírodních národů.¹ Žádné historické prameny či etnografické záznamy totiž výslovně nehovoří o zvířecím předku člověka. Naopak, některá zvířata jako medvěd, labuť či holub byla pokládána za proměněné lidské bytosti, za určitých situací se člověk mohl měnit ve vlka. Snad jen přezdívka Vlci, kterou Germáni označovali polabské Lutice – Velety, vznikla z toho, že v jejich znaku býval vlk.²

Označení vlk pochází ze sanskrtského slova *vrka* nebo *vrk* ve významu „trhat“ či „nenasytný“, odtud přechází do staroslověnského *vlъkъ* a moderních slovanských i ostatních indoevropských jazyků. Vlk byl nazýván i jako *лютый зверь*, v litevštině *lytas* (od sanskrtského kořene *lu* čili „rvát“, „trhat“). Vlk je v některých případech označován také jako *xopm* – chrt, rychlý lovecký pes. Jak zmiňuje ALEKSEJEV, ve staroslověnštině bylo příbuzné slovo *xop* užíváno také pro západní vítr.³ Vlk budil u prostých lidí odjakživa bázeň. Nebezpečné bylo slovo „vlk“ jen vyslovit. Lidé se totiž obávali, že i pouhé vyřčení vlčího jména může pány lesů a hor přivolat.⁴ Proto se pro vlky používala označení jiná: u Rusů *зверь, серый, кузьма, бирюк* či *лыкус*, u Ukrajinců např. *скаменник, дячко* nebo *малий*. Podobně na Litvě lidé z úcty o vlčích tvrdili, že nevyjí, ale zpívají.⁵

¹ Totemismus je velmi složitý celek jevů spojený především s užíváním skupinových či individuálních znaků čili totemů. Ve zjednodušeném výkladu však jde o odvozování původu určité skupiny lidí od zvířecího, popř. rostlinného předka (TOKAREV 1988, s. 522).

² Vlci čili *Vilzi, Vilti* (označení jejich země *Vilcia, Vilze, Vilte, Wilzinand*), z polabského výrazu *vâuk* (NIEDERLE 1924, s. 74). Na tuto skutečnost poukazyval však již P. J. Šafařík.

³ Finské eposy zmiňují rychlonohé psy, děti západního větru. Z indického prostředí známe fenku Saramä, která na příkaz Indry pronásleduje demony ohrožující nebeské krávy. U Slovanů i Germánů bývá navíc vytí vlků a psů ztotožňováno se skučením větru a duněním bouře. *Xopm* se v ruské mytologii objevuje např. jako společník Zmeje Gorynyče (draka) během jeho cesty do bitvy (AFANASJEV 1865–69, s. 257–283).

⁴ To dokládají i různá přísloví "Про вовка ричь, а вовк на зустріч"; "Сказал бы словечко, да волк недалечко" nebo "O wilku mowa, a wilk tuż tuż" (AFANASJEV 1865–69, s. 257–283).

⁵ O zákazech pronášet vlčí jméno hovoří i doklady tohoto obyčeje zachycené ve zprávách od 15. století až po současnost (NIEDERLE 1924, s. 75).

Pro vlka je také charakteristická spojitost se vším „cizím“.⁶ Snad se i proto stal synonymem pro tatarské hordy, v zaříkadlech dokonce pro židy. Od vlka byly odvozovány i různé cizorodé, zhoubné části rostlin; „vlk“ se říkalo nádorům stromů či hnilobě vnitřní části kmene. V lidovém léčitelství se z těchto důvodů setkáváme s praktikami léčit nádory a opuchliny pomocí vlčích kostí nebo prostřednictvím člověka, který během života pozřel vlčí maso. Vlčí přívlastek býval přisuzován také oběma zúčastněným stranám svatebního veselí. Nevěsta byla pokládána za „cizinku“ v rodině ženicha a samozřejmě tomu tak bylo i naopak. Za „vlky“ byla zaměňována ženichova družina nebo celé nevěstino příbuzenstvo, které se na svatbě sešlo v příbytku ženicha (ocitlo se tedy v cizím prostředí). Během obřadních nářků nevěsty byli bratři nastávajícího manžela ztotožňováni se šedými vlky, ve svatebních písních ženichových příbuzných je naopak nevěsta přirovnávána k vlčici. V bohaté svatební symbolice východních Slovanů se i z muže hledajícího nevěstu stává vlk toužící po kořisti.⁷

Vlk se ve slovanském bájesloví vyskytuje poměrně často. Můžeme dokonce tvrdit, že patří k jedněm ze zvířat, kterými jsou u Slovanů mýty doslova opředeny. Bývá obvykle chápán jako nepřátelský dravec a samotář. Jako takovému je mu přisuzována smělost a dravost personifikovaná vítězstvím v boji či triumfem nad nepřáteli. Vlčí oči, srdce, zuby, drápy i srst byly proto součástí amuletů a používaly se i v lidovém léčitelství. Vlčí tesák měl např. pomáhat malým dětem, kterým právě rostly zoubky a vlčí ocas jeho nositele ochraňovat před nemocemi. Apotropaický význam mělo využití slova „vlk“ při pojmenování dítěte. Mužské jméno Vuk se u Srbů používá dodnes. Podobně, když se narodilo tele, hříbě nebo sele, říkávalo se: „Tohle není telátko, nýbrž vlče.“⁸

Jako dravec byl lidmi sice obdivován, na druhou stranu však dokázal budit i strach. Mytologické funkce vlka jsou nakonec veskrze podobné vlastnostem ostatních dravců (havrana, rýsa a především medvěda), jsou však blízké i psovi. Patrná podobnost mezi vlkem a psem vyplývá i z východoslovanského folkloru. Dle etnografických záznamů měl vlka i psa uplácat z hlíny či vytesat ze dřeva čert. Nedokázal je však bez boží pomoci oživit. Vlku tedy vdechl život bůh. Na boží příkaz se vlk na svého tvůrce vrhl a od této chvíle se dokonce stal zapřísáhlým nepřítelem a hubitelem čertů. Chtonické znaky vlka (stvoření, spojitost se zemí a hlínou; pověry o pokladech vycházejících z hlubin země ve vlčí podobě apod.) jej

⁶ Ruský lid rozděloval svět na vše „své“ (domácí) a „cizí“, a toto členění je příznačné i pro jeho mytologické chápání celého vesmíru. Zejména v severních oblastech Rusi se vesničané po celá staletí potýkali s hlubokými a neprobádanými prostorami lesů ležícími za jejich relativně bezpečnými osadami na břehu jezer a řek a tento úzký vztah s přírodou dopomohl u venkovanů vytvořit zvláštní cit pro rozdělení prostoru, který je charakteristický pro folklór a víru prostého ruského lidu (WARNEROVÁ 2006, s. 35).

⁷ Srovnej se „zvaním vlka na svatbu nebo na hody sváteční...“ (NIEDERLE 1924, s. 75).

⁸ "Это не теленок, а волчонок" (GURA 1997, s. 122–159).

připodobňují také k hadovi, především však k drakovi (viz. poznámka pod čarou 3). Hadi se měli dle bájesloví zrodit z hoblin, které zůstaly na zemi ležet poté, co čert z kmene vlka vytesal.

Snad pro vzájemnou fyzickou podobnost a vlastnosti je vlku přisuzována i role božního psa. Lidé byli přesvědčeni, že vlci nezabíjí dobytek z vlastní vůle, nýbrž na boží příkaz. Potravu měl vlkům přidělovat sv. Jiří,⁹ kterého můžeme na základě jistých charakteristických rysů připodobnit k Perunovi, popř. Jarilovi/Jarovitovi starých Slovanů.¹⁰ Dobytek uchvácený vlkem býval proto mnohdy chápán jako obětina, která měla u východních Slovanů podobně jako u Bulharů zaručit hospodáři budoucí úspěch. Za ochránce či patrona vlků je sice většinou pokládán sv. Jiří (Jegorij), na západě Ukrajiny bývá ovšem zaměňován se sv. Michaelem, Luppem, Mikulášem (Nikolajem) či Petrem a Pavlem. Etnografie však zaznamenala také představy (pravděpodobně archaičtějšího rázu) o tom, že vlci jsou chráněnci lešije, pána lesů, který je krmí chlebem jako své psy. Lešij se sám zjevuje v podobě bílého vlka. Aby si pastevci zajistili jeho přízeň, ponechávali v lese vlkům po jedné ovci. Na Litvě byli vlci známí jako lovečtí psi (chrti) sv. Jiří. I Němci tvrdili, že bůh předurčil vlkům stát se jeho věrnými psy. Zajímavé je, že vlci při lovu pomáhali bohu Odinovi, jelikož u starých Germánů byl vlk chápán jako jeho společník.¹¹ Dva vlci sedávali u Odinoва trůnu, božstvu na ramenou seděli dva věštbý znající havrani. Pro srovnání, v běloruském prostředí se říkávalo, že ten, kdo uslyší křik havrana, dozajista narazí i na vlka.¹²

Vlka můžeme zahrnout i do skupiny nečistých, nedotknutelných zvířat, jejichž maso bylo běžně zapovězeno. Později jim byla připisována i vrozená vada zraku či slepota.¹³ Zvláštní postavení vlka mezi ostatními zvířaty je patrné i při studiu ukrajinského slovesného folkloru. Zdejší vesničané věřili, že vlčice přivádí na svět mladé pouze jedenkrát za život a jestliže porodí pětkrát, promění se v rysa. Vlčata mají navíc přicházet na svět v místech, kde během velikonoční večerní mše (пасхальная всенощная) zavýje vlk, a je jich prý tolik, kolik dní toho roku trvá období mezi Vánoce a počátkem velikonočního půstu (toto období je známo jako мясоед).

⁹ "Что у волка в зубах, то Егорий дал" (GURA 1997, s. 122–159). U Rusů byla zase zapsána široce rozšířená bylíčka vypravující o muži, který ze svého úkrytu náhodou vyslechl slova „vlčího cara“ Jegorije rozdělujícího budoucí kořist vlkům, kterými byl obklopen.

¹⁰ V Korutanech je např. pastýři vlků sv. Jiří přisuzováno i rozhánění mračen. Přestože předpokládáme jistou spojitost mezi Jarilem známým z východoslovanského folkloru a lokálním božstvem Polabanů Jarovitem, nebyla ani na základě jistých podobných rysů doposud jednoznačně prokázána. Stejně tak nemůžeme s jistotou říci, jestli bylo všem Slovanům toto božstvo rodící se jarní přírody vůbec známo.

¹¹ Vlč byl zasvěcen také řeckému bohu Apolónovi, k jehož mnoha funkcím patřila např. i ochrana stád.

¹² АFАNАSJEV 1865–69, s. 257–283.

¹³ Slepota lidí ostatně chápali jako prokletí. Dle křesťanské věrouky byla považována za boží trest, odplatu za hřích.

Vlka lid spojoval i s mrtvými, předky, revenanty (navracejícími se umrlci) apod. Z některých zaklínadel se dozvídáme, že vlci přebývají mezi mrtvými na „onom světě“. Při setkání s vlkem vesničané o pomoc často žádali právě mrtvé předky. Vztah k podsvětí býval přisuzován i účastníkům obřadních obchůzek v období nejkratších a nejtmařších dnů v roce. Snad i proto Rusové vlky z úcty nazývali „koledníky“, což je před nimi mělo zároveň i ochraňovat. Maškary vlků byly i nedílnou součástí svátečních průvodů během Maslenice.¹⁴ Proto vlku příslušela i úloha prostředníka mezi dvěma světy, mezi světem lidí a světem nadpřirozeným. U vlka je vůbec zřetelná spojitost s nocí. Večerníci v Rusku nazývali „Vlčí hvězdou“ (Вольчая звезда), v českém prostředí Zvěřenice či Zvířetnice, U Litevců Zwerine (od *zweris* – vlk). V představách se vlk obvykle objevuje i ve spojitosti se zimním obdobím, chladem a hladomorem. Vlk, který vběhnul do vsi, byl pokládán za předzvěst neúrody a více vlků pohromadě zvěstovalo dokonce válku. Vyty vlka prorokovalo hlad, válku a epidemie. Jestliže vlk zavyl poblíž chalupy, očekávaly se mrazy nebo vojna.¹⁵ Když vlci vyli na podzim, měly nastat lijáky, jestliže v zimě, přicházely chumelenice. Vlčí vyty bylo i metaforou hlasu vichru a bouře (viz. poznámka pod čarou 3).

Poukázali jsme na skutečnost, že vlku byla přisuzována spíše apotropaická či magická funkce. Dokázal chránit před démonickými bytostmi, hubil a požíral zlé víly a čerty, aby se na světě příliš nerozmnožili. Ovšem nečistá síla mohla vlky i ohrožovat, zaháněla je k lidským obydlím, kde se zvíře zahynuvší rukou vesničanů stávalo pro demony snadnou potravou. Říkalo se, že i sám ďábel každým dnem pro své potěšení pozřel jednoho vlka. Vlk však mohl s nečistými silami v některých případech i spolupracovat. Čarodějové se k nim obraceli o pomoc, dokázali je dokonce ovládat, štvát proti lidem i domácím zvířatům. Přestože mohl vlk lidem škodit, nelze jej ztotožnit s vlkodlakem, hrůzostrašnou bytostí, ve kterou se za určitých okolností mohl proměňovat člověk. Vlkodlak, kterého můžeme chápat i jako démona ve vlčí kůži, v chápání lidu ohrožoval měsíc a slunce, zatmění těchto nebeských těles mu je i připisováno. V ruských pohádkách narazíme na vlka nebeská světla požírajícího, волка-самоглота.¹⁶

¹⁴ Maslenica (Масленица) je tradiční ruský svátek oslavující konec zimy a probouzející se přírodu. Slaví se týden před velikonočním postem čili sedm týdnů před Velikonocemi (ovšem dle juliánského kalendáře). Lidé chodí na procházky, sáňkují, připravují se bliny, šašlik, pije se horká medovina. Jde o příjemný týden plný zábavy a hodování (TĚŘEŠČENKO 2007, s. 692–703).

¹⁵ Válku zemědělců spojovali se zpusťenými poli a usedlostmi, k mrazivému období zimy, k vládě smrti, neměla tedy daleko podobně jako temnota noci, protějšek jasného dne.

¹⁶ Např. Slovinci viděli v zatmění nemoc slunce nebo měsíce, která byla způsobena jejich ujídáním psy, vlky, vlkodlaky a také lidmi čarodějnými. Podobné představy o zatmění byly zaznamenány i na Rusi či v Srbsku (ZÍBRT 1995, s. 109–119). Představa o vlkodlaku je velmi starého data a dokládá jí již řecký historik Hérodotos a nebyla rozhodně rozšířená pouze ve slovanském prostředí (VÁŇA 1990, s. 140).

Není divu, že se vlk často objevoval i v různých lidových pověrečných představách. Lidé jej v lese obyčejně potkat nechtěli, a proto před cestou ze vsi předčítali různá zaříkadla, popř. čtyřicetkrát odříkali modlitbu „Господи помилуй“. Když na vlka i přesto narazili, obvykle mlčeli, nedýchali či předstírali mrtvé. Jindy si z vlka naopak utahovali, hrozili mu pěstí a snažili se ho zastrašit křikem, pískotem nebo dupáním. Jsou však zaznamenány i případy, kdy se vesničané vlkům klaněli, padali před ně na kolena, zdravili je a prosili.¹⁷ Zahnat je bylo např. možno pomocí kříže; měli se bát hlasu zvonu,¹⁸ nesmělo se jim dávat nic svěceného. Proto se lidé před vlky i křížovali a pronášeli různá zaklínadla, která měla vlky obrátit na útěk zpět do hlubin lesa.¹⁹ Lidé prosili i lešije či výše zmiňované světce, aby své psy uspokojili. V zaříkadlech se objevují jisté charakteristické pasáže: uzamčení vlčí tlamy či zubů zámkem a stříbrnými rajskými klíči, odehnání vlků k moři, ochrana za kamennou stěnou, vyhrožování rozpáleným kamenem vloženým do vlčí tlamy apod. Zaříkávání doprovázely obyčejně sevřené pěstě, skřípot zubů, zarážení sekery do dřeva aj. magické úkony.

Vlci však více než člověka ohrožovali jeho dobytek. Pro ochranu stád bylo nutné zachovávat určité zákazy, které se týkaly zejména činností a prací spojených s dobytčářstvím či jeho výslednými produkty (ovčí srstí a přízí, masem, hnojem apod.), s tkalcovskými pracemi a ostrými předměty. Lidé na den sv. Jiří, popř. dalších vlčích pastýřů, nevykonávali žádné práce, během prvního vyhnání dobytka na pastvu a vývozu hnoje do polí platil zákaz cokoliv půjčovat, mimo vesnici se nezapůjčovalo ani tkalcovské náčiní. Zamykaly se také všechny zámky v domě a uhlíky z pece se posypával práh konírny. Na den sv. Mikuláše se nejedlo maso, aby vlci nechali na pokoji zbloudilá dobytčata, Ukrajinci dávali do pece železo, Bělorusové zabodávali do stolu či do prahu jizby nůž,²⁰ běžné bylo i zakrývat kámen hliněným hrncem se slovy: „Moje kravičko, má živitelko, posed' pod hrncem od vlka daleko, a ty vlku, svoje boky ohlodej!“²¹ Mezi dny sv. Jiří a sv. Mikuláše platil zákaz vztyčovat ploty. Na den sv. Ilji, kdy se světec podle věrských představ proháněl po nebi na ohnivém voze, se na pastvu dobytek vůbec nevyháněl. Lidé totiž věřili, že tohoto dne opouštějí dravci temnoty lesů, procházejí se po polích a loví. Zahnat je měl až úder světceva hromu.

¹⁷ Šlo např. o pozdrav „Здравствуйте молодцы“, nebo o prosbu „Ваучица, матушка, памилуй меня“ (GURA 1997, s. 122–159).

¹⁸ Lidé věřili, že se vlci rozutečou, jakmile zazní zvon, podobně jako čarodějové a nečisté síly. V Novgorodské gubernii hospodáři běžně obcházeli dvory se zvonci v rukou a zaříkávali vlky, aby neškodili domácnosti a nevstupovali do dvora. Afanasjev ve zvuku zvonu spatřoval metaforu hromu.

¹⁹ „Атвярни мене, Госпади, ат етага зверя“; „Хрест на мене, вовк від мене“ nebo „А ду ви тоди були, як Исус Христос на 1 ордани христивсь?“ (AFANASJEV 1865–69, s. 257–283).

²⁰ Železným a ostrým předmětům byl v lidovém prostředí všeobecně připisován ochranný význam, dle Afanasjeva se jednalo o metaforu blesku zahánějícího demony, Perunovu zbraň.

²¹ „Моя коровка, моя кормилица надворная, сиди под горшком от волка, а ты, волк, гложи свои бока“ (GURA 1997, s. 122–159).

Ovšem před vlkem se nebylo nutné jen chránit. Byl naopak i předzvěstí všeho dobrého. Ve východoslovanském folkloru je vlk přebíhající přes cestu poutníkovi znamením úspěchu.²² Nečekané štěstí přinášeli i vlci probíhající v bezprostřední blízkosti vsi. Zdá se tedy, že u Slovanů vlku přináležela důležitá úloha v magii. Není proto divu, že se mu odpouštěly škody na ovčích stádech. V Bulharsku bývala zadávená ovce šťastným znamením, věštbou rozmnožení stáda a zvýšení produkce mléka a vlny. Snad proto Bulhaři slavili na podzim nebo v zimě vlčí svátky, které trvaly asi tři dny a platil pro ně zákaz předení, tkaní, šití a praní. Kdo nosil oděv zhotovený v těchto posvátných dnech, hrozilo mu roztrhání vlky.²³

Bulharské вълчи празници probíhaly v období od Vánoc (25. 12. resp. 7. 1. na základě juliánského kalendáře) do Zjevení Páně (6.1. resp. 18.1. na základě juliánského kalendáře). Někteří badatelé sice uváděli, že se vlčí svátky konaly od 11. do 21. listopadu, šlo však spíše o chybný údaj. Během tohoto období se prováděl také symbolický obřad „zašívání vlčí tlamy“, jehož cílem bylo zabránit vlkům rdousit pasoucí se dobytek. Připravovaly se i sváteční chleby кошари, které dostávali pastýři za pronášení zaklínadel majících vlkům zabránit škodit dobytku. Podobně na jižní Rusi panovalo přesvědčení, že v zimním období, konkrétně 9. prosince, začínají vlci slídit ve smečkách po okolí, což trvá až do Zjevení Páně. Při водосвятии muži stříleli z pušek, po prvním výstřelu se vlci měli rozběhnout do všech stran. Narážky na Ježíšův křest byly také součástí některých zaklínadel proti vlkům (viz. poznámka pod čarou 17).

Na předchozích stránkách jsme si vlka představili jako dravce, prostředníka mezi světem živých a záhrobím, poukázali na jeho spojitost s večerem a zimním obdobím, ale i nečistými silami. Přestože se jej lidé báli, byl na rozdíl od vlkodlaků starými Slovany spíše uctíván jakožto zvíře s ochrannými schopnostmi. Ovšem pohled na vlka se během staletí měnil. Vlk se stal biblickým symbolem antikrista ohrožujícího nevinného božího beránka a v očích lidu utrpěl tedy především po christianizaci slovanských území. I proto lze pohled Slovanů na vlka rekonstruovat jen na základě dedukcí, ke kterým se můžeme dopracovat prostřednictvím kusých historických záznamů, archeologických nálezů (amulety, figurky) a především bohatého etnografického materiálu, který však většinou pochází až z 19. a počátku 20. století. Řekli jsme si, že u starých Germánů byl vlk spojován s Odinem, u Řeků a Římanů s Apolónem. Spojovat ho s některým ze známých slovanských božstev je však velice obtížným úkolem. Pokud se o to i přesto pokusíme, je nutné hned z počátku poznamenat, že spojitost mezi různými prameny, lidovou kulturou a starými Slovany pouze předpokládáme.

²² Např. běloruské přísloví "Воук яму дарогу перебер" (AFANASJEV 1865–69, s. 257–283).

²³ VÁŇA 1990, s. 149.

Mimo jistou podobnost vlčího pastýře a patrona sv. Jiří s Perunem a provázanost vlka s vládcem lesa lešijem²⁴ nalzáme mezi prameny pouze jediný záchytný bod.

Ve *Slově o pluku Igorově* narazíme totiž na zmínku o knížeti Vseslavovi, který za dne soudil lid a vládl městu, v noci však běžel jako vlk, doběhl z Kyjeva do Tmutarakaně²⁵ ještě před kuropěním, a zkřížil tak cestu „velkému Chorsovi“. O tomto božstvu se naneštěstí nedochovalo mnoho pramenného materiálu. Kromě *Pověsti o pluku Igorově* je zmiňováno jakožto jedno z božstev kyjevského panteonu knížete Vladimíra v *Повести временных лет*, a dokládají jej také apokryfy a kázání z 11. – 12. stol.²⁶ Nikde však není blíže charakterizován.²⁷ Na základě uvedených informací ze *Slova o pluku Igorově* jej mnozí badatelé ztotožňovali se sluncem. Jenže v případě, že kníže při svém nočním běhu mířil ze severu na jih, mohl zkřížit cestu jedině měsíci. Navíc, vlkodlaci se objevují pouze za svitu měsíce, a proto se logičtějším vývodem zdá ztotožnit Chorse s měsíčním božstvem.²⁸

Dle této zmínky bychom mohli vlka spojovat s měsícem – Chorsem, tedy v případě, že byl tento bůh našimi předky vskutku chápán jako jeho personifikace. Pro spojitost s měsícem hovoří i magické a ochranné vlastnosti, které byly vlku podobně jako měsíci přisuzovány. Z informací o vlkovi shromážděných etnografy a folkloristy navíc vyplývá jeho jednoznačné propojení s večerem, nocí, popř. zimou, kdy jsou dny roku nejkratší. Zimou a nocí se potulují i duše zemřelých či nečisté síly. Kdybychom vlka označili za zvíře zasvěcené měsíčnímu božstvu, vyvstane z tohoto hypotetického svazku logicky nová záhada. Na základě dostupných pramenů totiž nedokážeme spolehlivě vysvětlit skutečnost, proč v lidových představách ohrožoval měsíc právě vlk, který by s ním měl být spíše v harmonickém propojení. Spojitost vlka s temnými mračny zadržujícími vláhu a bránícími nebeským tělesům vyzařovat světlo, se kterou přišli zastánci mytologické teorie, se zdá nepravděpodobná. Můžeme se jen domnívat, že představy prostých lidí ovlivnily buď pozdější vlivy a následná

²⁴ Lešij (lesovik) se zdá být paralelou řeckého Pana. Je charakterizován jako škodolibý, chlupy porostlý mužík se zelenými vlasy a vousy a s drápy namísto nehtů. Jeho přítomnost a pohyb prozrazuje ozvěna, šum stromů, praskot větví a při boji s vodními duchy nebo sousedním lešiji také lomoz padajících stromů. Jinak má rád ve svém království ticho a ochraňuje lesní zvěř, kromě vlka především strážce lesa medvěda. Někdy svádí z cesty, krade a vyměňuje děti. Jako jeho variantu můžeme chápat také diva přebývajícího v korunách stromů. U západních Slovanů a Slovinců je známý jako divý muž, postava porostlá mechem a zvířecí srstí s kapradím ve vlasech. Div tedy nápadně připomíná antické fauny a satyry (MÁCHAL 1995, s. 111–115).

²⁵ Důležité obchodní středisko na pobřeží Azovského moře. Staroruské město ležící na Tamanském poloostrově; stolice Tmutarakanského knížectví v 10. – 11. století.

²⁶ Apokryf *Хождение Богородици по мукам; Слово некоего христолюбца; Слово о том, како погани суще языци кланялися идоломъ; Слово и откровение св. апостол; Беседа трех святителей* aj.

²⁷ NIEDERLE 1924, s. 120–122; PROFANTOVI 2004, s. 82; RYBAKOV 1981, s. 194–197.

²⁸ Někteří badatelé považují Chorse za Dažbogovo synonymum, což je dle autora domněnka neopodstatněná, jelikož ve Vladimírově panteonu stály idoly obou božstev. Spojitost Chorse a Dažboga vysvětluje spíše paralela nebeských těles slunce a měsíce. U Chorse není jednoznačný ani výklad jména, které bývá lingvisty odvozováno z perského (iránského) jazyka, jindy je poukazováno na jeho staroslovanský původ.

transformace vlka v křesťanské věrouce nebo dávný mýtus, který se do dnešních dnů pravděpodobně nedochoval. Uvažovat lze také o pozdější záměně vlkodlaka, černokněžníka ve vlčí podobě, za vlka. Navíc, záznamy hovoří také o psu, drakovi (zmejovi), ve východním Srbsku dokonce býkovi, kteří měli podobně jako vlkodlaci měsíc ujídat. Nemůžeme vyloučit ani vizuální vnímání člověka pozorujícího ubývající lunu ze země, která v prostém myšlení může evokovat nakousnutý chléb či koláč (od toho ujidání, požívání slunce, měsíce). Jestli byl dle slovanských bájí vlk chráněncem lešije, společníkem Perunovým či věrným druhem Chorse je tedy doposud nezodpovězeno a můžeme jen doufat, že budoucí objevy prozradí více. Možná i proto zůstává vlk obestřen tajemstvím, propojen se světem kouzel a magie, nočním tvorem, který i skrze společenské chování a cítění svého druhu zůstává pro mnohé lidi strašlivým stvořením, pro jiné přitažlivým živočichem a věčnou hádankou.

Seznam pramenů a literatury

- AFANASJEV, A. N.: *Поэтические воззрения славян на природу. Том 1.* Moskva 1865–1869.
- ALEKSEJEV, P. A.: *Церковный словарь или истолкование речений словенских древних, также иноязычных, без перевода положенных в Свящ. Писании и других церковных книгах.* Sankt Petěrburg 1818.
- GURA, A. V.: *Символика животных в славянской народной традиции.* Moskva 1997, s. 122–159.
- MÁCHAL, J.: *Bájesloví slovanské.* Olomouc 1995.
- NIEDERLE, L.: *Život starých Slovanů II.* Praha 1924.
- PROFANTOVI, N. a M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů.* Praha 2004.
- REGACHEOVÁ, C.-C.: *Mýty a legendy: Vlci, draci, bájná zvířata.* Bratislava 1991.
- RYBAKOV, B. A.: *Язычество древних славян.* Moskva 1981.
- TĚREŠČENKO, A. V.: *История культуры русского народа.* Moskva 2007.
- TOKAREV, S. A.: *Мифы народов мира. Том 2.* Moskva 1988.
- VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů.* Praha 1990.
- WARNEROVÁ, E.: *Ruské mýty.* Praha 2006.
- ZÍBRT, Č.: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku.* Praha 1995.